

LIKHET GIR OSS FRIHET

DONALD TREIMAN

(f. 1940)

Donald Treiman er professor Emeritus i sosiologi ved University of California i Los Angeles (UCLA). Essayet er basert på et innlegg han holdt på konferansen "Frihet i sosiogien", arrangert av Sosiologisk forening Oslo, 3. april 2014.

Folk er ikke fattige fordi de er inkompetente – folk blir inkompetente av å leve i fattigdom.

I Franklin D. Roosevelts «State of the Union»-tale fra 1941, nevner den daværende amerikanske presidenten «freedom from want» (frihet fra nød), som ett av fire frihetsprinsipper mennesker overalt i verden burde ha rett til. Roosevelt listet opp sysselsetting, sosial sikkerhet, en stadig økende levestandard og tilgang til et godt helsetilbud som fordeler ved demokratiet. Mer enn 70 år senere er Roosevelts «frihet fra nød» og de spesifikke aspektene han nevner fremdeles nyttige for å studere hvordan sosial lagdeling og ulikhet henger sammen med frihet.

Et optimalt samfunn, sett ut fra et frihetsperspektiv, er et samfunn med begrenset ulikhet når det gjelder inntekt, utdanning og liknende faktorer, der ingen lever i ekstrem fattigdom, og der det er høy grad av sosial mobilitet mellom generasjoner. Et bredt spekter av forskning viser at begrenset ulikhet, fravær av ekstrem fattigdom, og høy sosial mobilitet er viktige goder både for individer og samfunn.

Dummere av å være fattig

Å leve i fattigdom reduserer evnen til å håndtere livets utfordringer. Forskning viser at det å leve i fattigdom statistisk sett gjør at man tar dårligere avgjørelser, og får en mer ustrukturert og skadelig atferd enn dersom man har en høyere levestandard. Dette kan forklares på hovedsakelig to måter: For det første har økonomiske bekymringer en negativ effekt på kognitiv prestasjonsevne, som er det som for eksempel måles i IQ-tester og matteprøver. For det andre fører mangelen på kontroll over eget liv til at man er mer utsatt for depresjon, kronisk stress og andre alvorlige helseproblemer.

Mange konservative politikere mener at folk har blitt fattige fordi de er inkompetente, og ikke har jobbet hardt nok for å bli rike. Forskning, derimot, viser at man blir mindre kompetent av å leve i fattigdom.

I en studie fra 2013 viser økonomen Anandi Mani og hennes forskerkolleger hvordan økonomiske bekymringer svekker kognitive prestasjoner. Forskerne lot to grupper med tilfeldig valgte deltakere på et amerikansk kjøpesenter svare på spørsmål i en test. Før de svarte på spørsmålene i testen ble deltakerne i den ene gruppa bedt om å se for seg å måtte betale 1.500 dollar (omtrent 10.000 kroner) for en bilreparasjon. I denne gruppa fant forskerne at den gjennomsnittlige poengsummen til dem med lav inntekt var betydelig lavere enn i den andre gruppa, som ikke hadde blitt bedt om å se for seg bilreparasjonen. Blant de med høy inntekt var det ingen forskjeller mellom de to gruppene.

Barn som vokser opp i fattigdom opplever mye mer stress enn andre barn.

Forskerne gjennomførte en liknende test med indiske bønder, før og etter innhøstingen. Testresultatene før innhøstingen, da bøndene var utsatt for et betydelig økonomisk press, var dårligere enn resultatene etter innhøstingen, da årets avling var sikret. Forskerne tolker resultatene som et bevis på at økonomiske bekymringer tapper mentale ressurser, slik at det blir mindre igjen til andre oppgaver. Dette mener de kan være den viktigste forklaringen på at mennesker som lever i fattigdom oftere tar dårligere avgjørelser og planlegger mindre enn andre.

Mennesker som lever i fattigdom har ikke bare økonomiske bekymringer. Mange må sjonglere flere jobber og forholde seg til skjemaer og byråkrati i møte med det offentlige. For mange kan det være en utfordring å få måltider på bordet og å sørge for at barna får den helsehjelpen de trenger. Alle disse utfordringene kan svekke evnen til å tenke klart og til å ta optimale avgjørelser.

I tillegg er mennesker i ekstrem fattigdom mer utsatt for depresjon og følelsen av håpløshet enn andre. Grunnen til det er at de mangler kontroll over livene sine. De «lever på kanten», og er sårbare for omstendigheter utenfor deres egen kontroll. Slike omstendigheter, som å miste jobben, få en alvorlig sykdom, eller plutselig måtte betale masse penger for en bilreparasjon, kan raskt sette dem i en enda svakere posisjon. I tillegg blir mennesker i fattigdom hardere rammet av katastrofer og økonomiske kriser enn andre, fordi de ikke har ressurser som sparepenger, forsikring og liknende. Her er det selvfølgelig store variasjoner mellom land når det gjelder hva slags sosialt sikkerhetsnett innbyggerne har, men de europeiske landene er nok unntak snarere enn regelen når det gjelder denne typen sikkerhetsnett.

Slike usikkerhetsfaktorer gjør at mennesker som lever i fattigdom har større sannsynlighet for depresjon, en følelse av håpløshet og lav selvtillit enn andre.[1] Dette gjør det vanskeligere å samle energi til å håndtere vanskeligheter på en forutseende måte, og å planlegge for framtiden. I sum – både gjennom å redusere kognitiv kapasitet og ved å lede til følelse av håpløshet, fortvilelse og depresjon – fører ekstrem fattigdom til en oppførsel, eller til en passivitet, som opprettholder og forsterker fattigdommen.

Rammer neste generasjon

Å vokse opp i fattigdom kan også hemme barns utvikling. Barn som vokser opp i ekstrem fattigdom får et intellektuelt underskudd som gir dem en ufordelaktig posisjon ved skolestart. Denne ufordelaktige posisjonen vedvarer eller forverrer seg i løpet av skolegangen, og resulterer i svake akademiske prestasjoner sammenliknet med andre på samme klassetrinn og større sannsynlighet for å droppe ut av skolen tidlig.[2]

Det kommer stadig flere forskningsresultater som dokumenterer de negative konsekvensene ulikhet har for barns intellektuelle utvikling. Et av de viktigste arbeidene på dette området er en samling studier som viser at barn som vokser opp i fattigdom blir mindre snakket med enn middelklassebarn. Å bli snakket mye med av voksne er viktig for barns språklæring. I en studie fra 1995 viser forskerne Hart og Risley hvordan foreldrenes utdanning påvirket det totale antallet ord som ble snakket i de amerikanske hjemmene de studerte, og hvordan dette er den sterkeste enkeltstående faktoren for småbarns utvikling av ordforråd. En rekke andre studier viser det samme.

Dette kan forklares gjennom to ulike modeller. «Familiestressmodellen» legger vekt på at økonomisk stress sliter på foreldrene og resulterer i en mer autoritær oppdragelse.

«Familieinvesteringsmodellen» vektlegger at familier som lever i fattigdom av ren nødvendighet må prioritere mer tid og krefter til å få dekket familiens grunnleggende behov, noe som går på bekostning av tid og krefter til stimulering av barnas utvikling.[3] Disse mekanismene likner det kognitive underskuddet og stress-konsekvensene av å leve i ekstrem fattigdom som er nevnt tidligere.

Jo høyere stilling, desto mer kontroll føler de ansatte at de har over sin egen arbeidshverdag, og desto bedre helse har de.

I USA ble «Head Start»-programmet etablert for noen år siden, i et forsøk på å sette inn innsats tidlig for barn fra ressursvake hjem. Selv om det har vært mye debatt rundt de langsiktige virkningene av programmet, antyder erfaringene så langt at det har hatt positive effekter.[4] I det

siste har temaet vært på dagsorden i amerikanske medier på grunn av New Yorks nye borgemester Bill de Blasio's ønske om å utvide New York-versjonen av programmet.

Gratis skolefrokost og -lunsj er andre tiltak som kan motvirke mangelfull ernæring, som kan være en annen viktig konsekvens av å vokse opp i fattigdom. Det er velkjent at det å gå sulten hemmer evnen til å lære. En fireårig studie av store barnegrupper i USA fra 2005 dokumenterte at mangel på riktig mat hadde negativ påvirkning på lese- og matteresultater, sosiale ferdigheter, samt høyde og vekt.

Barn som vokser opp i fattigdom opplever også mye mer stress enn andre barn. De har høyere nivåer av egen- og foreldrerapportert psykologisk og psykosomatisk stress.[5] Kronisk stress i barndommen som et resultat av fattigdom har vist seg å ha negative fysiologiske konsekvenser for voksne mange år senere.[6]

Summen av alle de negative konsekvensene av å vokse opp i fattigdom, gjør at slike barn har mye større sannsynlighet for å selv ende opp i ekstrem fattigdom som voksne enn andre barn har, og for å videreføre fattigdommen til egne barn.[7] Det er imidlertid store forskjeller mellom land når det gjelder sannsynligheten for å bli værende i ekstrem fattigdom, og sannsynligheten for at den fortsetter gjennom generasjoner.

På helsa løs

Mangelen på kontroll over egne livsvilkår kan også skape kronisk stress, som er negativt for både fysisk og mental helse. Den britiske samfunnsmedisineren Michael Marmot beskriver i boka «The Status Syndrome» hvordan vedvarende, kronisk og langtidsvirkende stress er knyttet til lite kontroll over egne livsbetingelser. Marmots bok er delvis basert på de såkalte Whitehall-studiene, der helse og arbeidssituasjonen til over 10.000 britiske offentlig ansatte er kartlagt. Resultatet fra studiene viser en klar sammenheng mellom stillingsnivå og kontroll over egen arbeidshverdag, og helse. Jo høyere stilling, desto mer kontroll føler de ansatte at de har over sin egen arbeidshverdag, og desto bedre helse har de.

Dette er viktige funn, fordi de forteller oss at selv blant folk som ikke lever i fattigdom, men som har stabile jobber og sikre livssituasjoner, oppleves det som stressende å være lavt på rangstigen. Autonomi, altså evnen til å selv bestemme detaljene i eget arbeid, er bra for både fysisk og mental helse.[8] Lite autonomi i egen arbeidshverdag øker risikoen for hjerte- og karsykdommer[9], og øker sannsynligheten for å være utsatt for kronisk stress.[10] De som er utsatt for kronisk stress har også større tilbøyelighet for hjertesykdom enn andre.[11] Det er også en sammenheng mellom stress og depresjon og mellom stress og dødelighet.[12]

Noen av de mest interessante bevisene for disse sammenhengene kommer fra dyrestudier, som gjør det mulig å utelukke en del andre faktorer. I en serie studier av cynomolgus-aper har den amerikanske forskeren Carol Shively og hennes kolleger kommet fram til at lavstatus-hunner har større sannsynlighet for å utvikle depresjonssymptomer og hjertesykdom enn det høystatus-hunner har.

Det gagnar alle når folk er i stand til å ta vare på seg selv og sine familier, og er i stand til å leve strukturerte og lykkelige liv.

Et overbevisende trekk ved disse studiene er at forskerne har utført eksperimenter der de har manipulert apenes sosiale status ved å omorganisere gruppene de lever i. Ved å plassere høystatus-aper fra ulike grupper sammen, og å gjøre det samme med lavstatus-aper, har de lagt til rette for utviklingen av nye hierarki. Forskerne fant at apenes stressnivå endret seg ettersom status endret seg – jo lavere status, desto høyere stressnivå – med påfølgende endringer i markører for depresjon og hjertesykdom.

Interessant nok var sammenhengen mellom status og stress annerledes for hann-ape den første tiden etter danningen av de nye gruppene. Hannene som tidligere hadde hatt høy status hadde et høyere stressnivå enn hannene som tidligere hadde hatt lav status, sannsynligvis fordi de deltok i en hard konkurranse om å bevare sine høystatusposisjoner.[13]

Den overordnede konklusjonen fra studiene på cynomolgus-aper, britiske offentlig ansatte og andre arter er at det er bedre å ha kontroll selv enn å bli kontrollert av andre. Både de i ekstrem fattigdom, som har minst kontroll over sine egne liv, og resten av oss, føler oss bedre og har bedre helse når vi har kontroll selv, enn når vi er underlagt andres innfall, særlig når de andre har mer makt enn oss.

Lurt å minske ulikhet

Gitt de ekstremt negative konsekvensene fattigdom, er det åpenbart at det å fjerne fattigdom vil forbedre livene til de fattige. De nordiske landene kommer nærmere dette målet enn de fleste andre land gjennom skattepolitikk og annen politikk som minsker inntektsulikhet, og gjennom velferdsordninger som sikrer inntekter for dem som av ulike grunner ikke er i stand til å forsørge seg selv.

Sammenliknet med andre EU-land ligger de nordiske landene over gjennomsnittet når det gjelder inntekt per innbygger, sysselsettingsrater og velferdsutgifter, og under snittet når det gjelder inntektsulikhet.[14] Når det gjelder å minske ulikhet, gjør de nordiske landene det mye bedre enn angloamerikanske laissez faire-land. Mens minstelønna i de fleste land er under 50 prosent av snittlønna, ligger den i de fleste nordiske land på over 60 prosent.[15]

Men hvorfor bør inntektsulikhet bety noe? Hvorfor spiller det noen rolle hvor mye inntekt de på toppen har, så lenge de på bunnen har nok?

Samfunn med små forskjeller tenderer mot å ha større grad av sosial mobilitet.

Hovedgrunnen er at store ulikheter svekker samfunnets sammenhengskraft, eller limet i samfunnet, og øker polariseringen mellom klassene. Samfunn der alle har en anstendig levestandard, men der det ikke er en klasse av superrike (eller i hvert fall ikke en stor eller synlig en), tenderer mot å være mer sammensveiset enn andre samfunn. Selv om det er politiske uenigheter i slike samfunn, er det en større aksept for opposisjonens legitimitet. I slike samfunn er det større enighet om målet, selv om det er uenighet om virkemidlene for å oppnå det.

Å utrydde fattigdom har mange fordeler for et samfunn. Det gagnar alle når folk er i stand til å ta vare på seg selv og sine familier, og er i stand til å leve strukturerte og lykkelige liv. Å utrydde fattigdom sparer samfunnet for store kostnader knyttet til hjemløshet, kriminalitet og sosial uorden. Det gir en befolkning med bedre fysisk og mental helse, og sparer dermed samfunnet for store helsekostnader. En bedre utdannet befolkning er en bedre informert befolkning, med bedre forutsetninger for å delta i sivilsamfunnet. Får folk tilstrekkelig ressurser til å aktivt styre sine egne liv, kan det bli mulig å redusere velferdsutbetalinger (uten å redusere støtten til dem som trenger den) og å bruke økte skatteinntekter til å bygge og vedlikeholde offentlige goder som museer, parker, sykehus og forskningsinstitusjoner.

Å heve gulvet gagnar også neste generasjon direkte, gjennom at andelen barn som vokser opp i fattigdom blir redusert. Dette vil igjen gagnar samfunnet i helhet.

Sosial mobilitet og like muligheter

Å ha mulighet til å utnytte sine egne evner og bli hva man vil, er noe mange forbinder med frihet. Det er vanskelig å se for seg et samfunn uten noen som helst sammenheng mellom hvor man kommer fra og hva man ender opp som. Familien betyr noe. Ferdigheter, evner, ressurser, personlige trekk og smak tilegnes delvis gjennom måten man er oppdratt på.

Men hva slags sosioøkonomisk status, eller klasseposisjon, vi ender opp med handler ikke bare om sosialisering i hjemmet. Det handler også om hvordan den samfunnsmessige fordelingen av muligheter er, og hvordan samfunnets institusjoner fremmer eller hindrer mobilitet eller forflytning mellom de ulike nivåene i det sosiale hierarkiet gjennom generasjoner. Det er dette vi kaller sosial mobilitet eller sosial åpenhet. Jo svakere sammenheng det samlet sett er mellom vår egen og våre foreldres klasseposisjon, desto mer sosial mobilitet er det i samfunnet.

Det siste hundreåret har det vært store variasjoner i nivået av sosial mobilitet. Fram til nylig har mange land hatt restriksjoner på utdannings- og yrkesmuligheter for enkelte etniske grupper og kvinner. Men selv når mulighetene ikke er basert på formelle karakteristikk, finnes det institusjonelle ordninger som øker eller begrenser hvor like muligheter vi har.

Utdanning kan enten være gratis eller subsidiert, eller kreve avgifter som mange ikke evner å betale. Velferdsordninger kan gjøre det mulig for barn av fattige familier å fortsette på skolen, framfor å slutte for å forsørge familien. Rimelig eller gratis helsetilbud kan være tilgjengelig for alle. Alle disse faktorene kan påvirke hvilke muligheter som er tilgjengelige for individet, og hvilke muligheter individet har til å forfølge et utvalg av muligheter.

Mindre ulikhet gir likere muligheter

Ved siden av de samfunnsmessige fordelene med små inntektsforskjeller, viser forskning at samfunn med små forskjeller tenderer mot å ha større grad av sosial mobilitet.[16] Dette kommer av at samfunn med små forskjeller har færre faktiske og oppfattede barrierer til høyere utdanning og høystatusposisjoner. I slike samfunn er det større sannsynlighet for at barn av lav- og høystatusforeldre går på samme skole, og at de deler de samme livserfaringene og kulturelle holdningene. Barn i slike miljøer har dermed et bredere spekter av alternative utdannings- og yrkesvalg definert innenfor mulighetenes grenser.

Utover oppfatningene av egne muligheter basert på personlige erfaringer, finnes det i slike samfunn sannsynligvis også en «rollemodell-effekt». Når folk oppfatter at personer som likner dem selv – av samme etnisitet, kjønn, eller sosial klasse – er i spesielle posisjoner, anser de disse posisjonene også som mulige å oppnå for seg selv.

En høy grad av sosial mobilitet i et samfunn tyder på at det er få og svake institusjonelle barrierer som hindrer likhet i muligheter. Det er ikke økende mobilitetsrater i seg selv, men færre og svakere institusjonelle barrierer som bør være målet. Ikke bare fordi det er rettferdig å gi alle like muligheter til å skape sine egne liv, uavhengig av sosial bakgrunn, men også fordi samfunnet som helhet tjener på at alle borgerne bidrar med det de er best på. Vi bør derfor etterstrebe et system som tar i bruk evnene til alle borgerne i samfunnet, uavhengig av deres kjønn, etnisitet eller klassebakgrunn.

Essayet er basert på et innlegg holdt på konferansen “Frihet i sosiologien”, arrangert av Sosiologisk forening Oslo, 3. april 2014. Teksten er oversatt og redigert av Ida Søraunet Wangberg.

Noter:

[1] Fiscella and Franks 1997; Marmot et al. 1997a; Turner and Lloyd 1999.

[2] Cunningham and Stanovich 1997; Scarborough 1998, Jensen 2009:Ch. 2, Rosenthal 1998:416.

[3] Perkins et al. (2013:10-11), McLoyd 1990, 1998, Conger and Donnellan 2007.

[4] Heckman 2013

- [5] Attar, Guerra, and Tolan 1994; Brooks-Gunn, Klebanov, and Liaw 1995, Evans and English 2002
- [6] Evans and Kim 2010, 2012, 2013
- [7] Corcoran and Adams 1997; Castañeda and Aldaz-Carroll 1999; Blanden and Gibbons 2006; Bird 2007
- [8] Marmot et al. 1997b; Bosma et al. 1997
- [9] Marmot and Theorell 1988; Karasek and Theorell 1990; Bosma et al. 1998; Marmot et al. 1997b
- [10] Peterson 1994
- [11] Stansfeld and Marmot 2002
- [12] Turner and Lloyd 1999; Kopp and Réthelyi 2004, Öhlin et al. 2004
- [13] Kaplan et al. 1987
- [14] Olofsson and Wadensjö 2012
- [15] Neumark and Wascher 2004
- [16] Tyree, Semyonov, og Hodge (1979:417-418) Treiman og Yip (1989:Table 16.5), Erikson og Goldthorpe (1992:387)

Litteraturliste:

- Attar, Beth K., Nancy G. Guerra, and Patrick H. Tolan. 1994. "Neighborhood Disadvantage, Stressful Life Events and Adjustments in Urban Elementary School Children." *Journal of Clinical Child Psychology* 23(4):391–400.
- Bird, Kate. 2007. *The Intergenerational Transmission of Poverty: an Overview*. CPRC Working Paper 99. London: Overseas Development Institute, Chronic Poverty Working Group.
- Blanden, Jo, and Stephen Gibbons. 2006. *The Persistence of Poverty Across Generations: A View from Two British Cohorts*. Bristol, UK: The Policy Press.

Bosma, Hans, Michael G. Marmot, Harry Hemingway, Amanda C. Nicholson, Eric Brunner, and Stephen A. Stansfeld. 1997. "Low Job Control and Risk of Coronary Heart Disease in Whitehall II (Prospective Cohort) Study." *BMJ* 314(Issue 7080, 22 Feb.):558-565.

Bosma, Hans, Richard Peter, Johannes Siegrist, and Michael Marmot. 1998. "Two Alternative Job Stress Models and the Risk of Coronary Heart Disease." *American Journal of Public Health* 88(1): 68-74.

Brooks-Gunn, Jeanne, Pamela Kato Klebanov, and Fong-ruey Liaw. 1995. "The Learning, Physical, and Emotional Environment of the Home in the Context of Poverty: The Infant Health and Development Program." *Children and Youth Services Review* 17(1-2):251-276.

Castañeda, Tarsicio, and Enrique Aldaz-Carroll. 1999. *The Intergenerational Transmission of Poverty: Some Causes and Policy Implications*. Inter-American Development Bank Discussion Paper. Washington, DC: Inter-American Development Bank.

Conger, Rand D., and M. Brent Donnellan. 2007. "An Interactionist Perspective on the Socioeconomic Context of Human Development." *Annual Review of Psychology* 58:175-199.

Corcoran, Mary, and Terry K. Adams. 1997. "Race, Sex, and the Intergenerational Transmission of Poverty." Pp. 461-517 in *Consequences of Growing up Poor*, edited by Greg J. Duncan and Jeanne Brooks-Gunn. New York: Russell Sage Foundation.

Cunningham, Anne E., and Keith E. Stanovich. 1997. "Early Reading Acquisition and its Relation to Reading Experience and Ability 10 Years Later." *Developmental Psychology* 33(6):934-945.

Erikson, Robert, and John H. Goldthorpe. 1992. *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.

Evans, Gary W., and Kimberly English. 2002. "The Environment of Poverty: Multiple Stressor Exposure, Psychophysiological Stress, and Socioemotional Adjustment." *Child Development* 73(4):1238-1248.

Evans, Gary W., and Pilyoung Kim. 2010. "Multiple Risk Exposure as a Potential Explanatory Mechanism for the Socioeconomic Status-health Gradient." *Annals of the New York Academy of Sciences* 1186(1):174-189.

Evans, Gary W., and Pilyoung Kim. 2012. "Early Childhood Poverty and Adult Chronic Physiological Stress: the Mediating Role of Childhood Cumulative Risk Exposure." *Psychological Science* 23(9):979-983.

Evans, Gary W., and Pilyoung Kim. 2013. "Childhood Poverty, Chronic Stress, Self-Regulation, and Coping." *Child Development Perspectives* 7(1):43-48.

- Fiscella, Kevin, and Peter Franks. 1997. "Does Psychological Distress Contribute to Racial and Socioeconomic Disparities in Mortality?" *Social Science and Medicine* 45(12):1805-1809.
- Heckman, James J. 2013. *Giving Kids a Fair Chance (A Strategy That Works)*. Cambridge: MIT Press (Boston Review Books).
- Jensen, Eric. 2009. *Teaching with Poverty in Mind: What Being Poor Does to Kids' Brains and What Schools Can Do About It*. Alexandria, VA: ASCD.
- Kaplan, Jay R., Stephen B. Manuck, Michael R. Adams, Kurt W. Weingand, and Thomas B. Clarkson. 1987. "Inhibition of Coronary Atherosclerosis by Propranolol in Behaviorally Predisposed Monkeys Fed and Atherogenic Diet." *Circulation* 76(6):1364-1372.
- Karasek, Robert, and Töres Theorell. 1990. *Healthy Work: Stress, Productivity, and the Reconstruction of Working Life*. New York: Basic Books.
- Kopp, Mária, and János Réthelyi. 2004. "Where Psychology Meets Physiology: Chronic Stress and Premature Mortality—the Central European Health Paradox." *Brain Research Bulletin* 62(5):351-367.
- Marmot, Michael G., and Töres Theorell. 1988. "Social Class and Cardiovascular Disease: The Contribution of Work." *International Journal of Health Services* 18(4):659-674.
- Marmot, Michael, Carol D. Ryff, Larry L. Bumpass, Martin Shipley, and Nadine F. Marks. 1997a. "Social Inequalities in Health: Next Questions and Converging Evidence." *Social Science and Medicine* 44(6):901-910.
- Marmot M. G., H. Bosma, H. Hemingway, E. Brunner, and S. Stansfeld. 1997b. "Contribution of Job Control and Other Risk Factors to Social Variations in Coronary Heart Disease Incidence." *The Lancet* 350(Issue 9073, 26 July): 235–239.
- McLoyd, Vonnie C. 1990. "The Impact of Economic Hardship on Black Families and Children: Psychological Distress, Parenting, and Socioemotional Development." *Child Development* 61(2):311–346.
- McLoyd, Vonnie C. 1998. "Socioeconomic Disadvantage and Child Development." *The American Psychologist* 53(2):185–204.
- Neumark, David, and William Wascher. 2004. "Minimum Wages, Labor Market Institutions, and Youth Employment: A Cross-National Analysis." *Industrial and Labor Relations Review* 57(2):223-248.

- Öhlin, B., P. M. Nilsson, J.-Å. Nilsson, and G. Berglund. 2004. "Chronic Psychosocial Stress Predicts Long-term Cardiovascular Morbidity and Mortality in Middle-aged Men." *European Heart Journal* 25(10):867-873.
- Olofsson, Jonas, and Eskil Wadensjö. 2012. *Youth, Education and Labour Market in the Nordic Countries: Similar But Not the Same*. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung
- Perkins, Suzanne C., Eric D. Finegood, and James E. Swain. 2013. "Poverty and Language Development: Roles of Parenting and Stress." *Innovations in Clinical Neuroscience* 10(4):10-19.
- Peterson, Chris L. 1994. "Work Factors and Stress: A Critical Review." *International Journal of Health Services* 24(3):495-520.
- Rosenthal, Beth Spenciner. 1998. "Non-school Correlates of Dropout: an Integrative Review of the Literature." *Children and Youth Services Review* 20(5):413-33.
- Scarborough, Hollis S. 1998. "Early Identification of Children at Risk for Reading Disabilities: Phonological Awareness and Some Other Promising Predictors." Pp. 75-119 in *Specific Reading Disability: a View of the Spectrum*, edited by Bruce K. Shapiro, Pasquale J. Accardo, and Arnold J. Capute. Timonium, MD: York Press.
- Stansfeld, Stephen A., and Michael G. Marmot (eds.). 2002. *Stress and the Heart: Psychosocial Pathways to Coronary Heart Disease*. Williston, VT: BMJ Books.
- Turner, R. Jay, and Donald A. Lloyd. 1999. "The Stress Process and the Social Distribution of Depression." *Journal of Health and Social Behavior* 40(4):374-404.
- Treiman, Donald J., and Kam-bor Yip. 1989. «Educational and Occupational Attainment in 21 Countries.» Pp. 373-394 in *Cross-National Research in Sociology*, edited by Melvin L. Kohn (ASA Presidential Series). Beverly Hills: Sage Publications.
- Tyree, Andrea, Moshe Semyonov, and Robert W. Hodge. 1979. "Gaps and Glissandos: Inequality, Economic Development, and Social Mobility in 24 Countries." *American Sociological Review* 44(3):410-424.